

UOT 81

<https://doi.org/10.59849/2311-8482.2025.1.73>

QƏNİRƏ ƏSGƏROVA*

NAXÇIVANLI DİLÇİLƏRİN POETİK ONOMASTİKA
SAHƏSİNDƏKİ FƏALİYYƏTİ

Naxçıvan ərazisindəki rəngarəng və maraqlı linqvistik xüsusiyyətləri ilə diqqəti cəlb edən onomastik vahidlər sistemli və ardıcıl şəkildə tədqiq etmək ümumazərbaycan, ümumtürk onomalogiyasının zənginləşdirilməsində mühüm elmi əhəmiyyət kəsb edir, onomastik leksikanın bir sıra qanunauyğunluqlarının müəyyənləşdirilməsinə zəmin yaradır. Məqalədə filologiya üzrə elmlər doktoru, mərhum Adil Bağırovun poetik onomastika sahəsindəki fəaliyyəti araşdırılmışdır. Ümumiyyətlə, bədii əsərlər onimlərin öyrənilməsində əsas mənbədir. Müəllif “Onomologiya problemlər” əsərində naxçıvanlı şair və yazıçıların yaradıcılığında işlənən onimləri incələmiş, poetik onomastika sahəsinə töhvələr vermişdir. Cəlil Məmmədquluzadənin “Danabaş kəndinin əhvalatları”nda və İslam Səfərlinin, Məmməd Arazın, Vaqif Məmmədovun, Əbülfəz Muxtaroğlunun yaradıcılığında işlənən onimlərin tədqiqata cəlb etmişdir. Bu tədqiqatlarda Azərbaycanın, yeri gəldikcə digər ölkələrin antroponimləri toponimləri, hidronimləri və başqa onimləri də araşdırılmışdır. Məqalədə əsasən Naxçıvanla bağlı onimlər incələnməmişdir. Müəyyənləşdirilmişdir ki, İslam Səfərlinin, Vaqif Məmmədovun, Əbülfəz Muxtaroğlunun əsərlərindəki onomastik vahidlər gerçək, real onimlərdir. Adil Bağırov müəllifin hər bir onimi həyatdan seçdiyini, istifadə etdiyi tarixi və real toponimləri bədii materiala çevirərək şeirin təsir gücünü artırdığını göstərir. C.Məmmədquluzadənin “Danabaş kəndinin əhvalatları” əsərindəki “Danabaş” toponimi isə əsərin mövzusunda uyğun olaraq yazıçı tərəfindən yaradılmış toponimdir.

Adil Bağırov naxçıvanlı şairlərin poeziyanın incəliklərindən bacarıqla istifadə etdiyini, dilimizin üslubi imkanlarından faydalandığını, şeirin onomastik layını müxtəlif ölkə, vilayət, şəhər, kənd, dağ, dərə, yaylaq və s. adları ilə zənginləşdirdiyini müəyyənləşdirmişdir.

Şeirdə adı çəkilən Vaqif Məmmədovun yaradıcılığında rast gəlinən Qapıçiq, Nəbi yurdu, Sakkarsu, Dəli çeşmə, Soyuq bulaq, Dava daşı, Nazağa, Yeddi çeşmə, Şirrançay, Çürüklü kimi oronim və hidronimlər tarixi yaddaşımızın mənəvi pasportları, dilimizin ilk qatlarının söz abidələri olduğu qənaətinə gəlir. Bu abidələrin hər birinin əməlgəlmə, formalaşma yolu, semantik mənası və mənşəyi vardır. Adil Bağırov bu onomastik vahidlərin etimologiyasına toxunur. Adil Bağırov Azərbaycan poetk onomastikasına öz töhvələrini vermişdir.

Açar sözlər: Adil Bağırov, Naxçıvan toponimləri, hidronimlər, İslam Səfərli, Vaqif Məmmədov, “Onomologiya problemləri” əsəri

Giriş

Azərbaycan elminin maraqlı və inkişaf xüsusiyyətləri ilə diqqəti cəlb edən qollarından biri də Naxçıvan elmi mühitidir. Bu mühit dilçilik elminin müxtəlif istiqamətlərində aparılmış araşdırmalar baxımından zənginliyi ilə seçilir. Naxçıvan elmi mühitində onomastika sahəsi ilə məşğul olan dilçi alimlərin elmi fikirləri, tədqiqat nəticələri Azərbaycan dilçiliyi elmində yeni faktların çoxalmasına səbəb olmuşdur. Bu mənada, AMEA-nın müxbir üzvü, professor Adil Bağırovun elmi yaradıcılığı səciyyəvidir. Azərbaycan onomastikasını elminin inkişafına öz töhfəsini verən Adil Bağırov poetik onomastika sahəsində də qiymətli əsərlər müəllifidir. Xüsusilə də onun “Cəlil Məmmədquluzadənin “Danabaş kəndinin əhvalatları” əsərində onomastik vahidlər”, “İslam Səfərlinin yaradıcılığında onomastik vahidlərin üslubi imkanları”, “Məmməd Arazın əsərlərində onomastik vahidlər”, “Bədii əsərlərdə onomastik layın poetik imkanları” adlı əsərləri alimin poetik onomastika mövzusunda diqqəti cəlb edən yaradıcılıq örnəkləridir.

Əsas məzmun

Adil Bağırov Azərbaycan ədəbi və ictimai fikir tarixinin görkəmli şəxsiyyətlərindən olan Cəlil Məmmədquluzadənin bədii yaradıcılığını onomastik tədqiqata cəlb etmiş, ədibin yaratdığı və istifadə etdiyi çox sayda onomastika faktlarını üzə çıxarmış, onlar əsasında dərin və hərtərəfli linqvistik təhlillər aparmışdır. “Hamımıza bəllidir ki, Cəlil Məmmədquluzadə yaradıcılığı boyu müxtəlif dram, povest, hekayə və felyetonları, publisist yazılarında zəngin şəxs adları və coğrafi-toponimik adlardan bacarıqla istifadə etmiş, əsərlərinin məzmun və ideyasına uyğun dini-əfsanəvi,

mifoloji adlar vermiş, neçə-neçə ölkə, şəhər, kənd, şəxs, qəzet, jurnal, məscid, pir, dağ, çay və s. adlarını onomastik materiala çevirmiş, bədii əsərlərinin üslubi imkanlarını daha da artırmışdır” (2, s. 53). Doğrudan da, Cəlil Məmmədquluzadə yaradıcılığı onomastik məlumatlar bolluğu ilə seçilir. Adil Bağirov bu maraqlı mənbə haqqında danışarkən iki məsələyə xüsusi diqqət etmişdir:

1. Cəlil Məmmədquluzadənin sözləri onomastik materiala çevirməsi.
2. Cəlil Məmmədquluzadənin onomastik vahidlərdən bədii əsərlərin üslub imkanlarını artırmaq vasitəsi kimi istifadə etməsi.

Adil Bağirov “Cəlil Məmmədquluzadənin “Danabaş kəndinin əhvalatları” əsərində onomastik vahidlər” əsərində sözügedən povestin onomastik vahidlərin bir neçə növü ilə təmsil olunduğunu təsdiq edir və diqqəti daha çox “Danabaş” oykoniminə yönəldir. Bu oykonimdən bəhs edərkən V.A.Juçkeviçin adların linqvistik planda tədqiqinin statistik məlumatlar, coğrafi və tarixi analizlərlə tamamlanmalı olması haqqındakı fikirləri yada düşür (8, s. 12). “Danabaş” yer adı da dövrün tarixi haqqında müəyyən qədər məlumat verə bilər. Əslində, Azərbaycanın heç bir bölgəsində belə bir xüsusi ad yoxdur. Adil Bağirov bu onomastik vahid haqqında yazır: “Bu ad ümumiləşmiş, qeyri-real, müəlifin bədii münasibətlə işlətdiyi, düşünərək seçdiyi, süni yolla yaratdığı, dövrün geridə qalmış, avam, elmdən, mədəniyyətdən uzaq, mövhumatçı kəndlərinin ümumiləşmiş simvolu kimi işlətdiyi addır” (2, s. 53-54). Deməli, reallıqdan uzaq olan “Danabaş” adından bədii vasitə kimi istifadə olunmuşdur. “Coğrafi adlar da sözdür, buna görə də bütün sözlər fiziki coğrafiyaya yox, dil qanunlarına tabedir. Toponimika özü üçün xüsusi vasitələr icad etmir, dildə mövcud olan vasitələrdən istifadə edir” (7, s. 66).

Onomastik vahidlərin mötəbər sənəd kimi dəyərləndirilməsi vacibdir. Onlar, doğrudan da hansısa bir yaddaşdan xəbər verir. Bu, tarixi yaddaş, coğrafi yaddaş və ya bədii yaddaş ola bilər. Kökündən asılı olmayaraq hər bir onomastik vahid müəyyən bir məlumat faktıdır. Bu cəhətdən Adil Bağirov “Danabaş” oykoniminin mənasını izah edərək yazır: “Cəlil Məmmədquluzadə Danabaş adını seçməklə həmin kənddə baş verən əhvalatların digər kəndlər üçün də xarakterik olduğunu demək istəmiş, ifşa edəcəyi kənddə baş verən hadisələrin mahiyyətini bu adda cəmləmişdir” (2, s. 54).

Adil Bağirovun təhlillərindən aydın olur ki, Cəlil Məmmədquluzadənin “Danabaş” kəndinin əhvalatları əsərində hadisələrin cərəyan etdiyi məkan şərtidir, əyanilikdən çox, üslubi əhəmiyyət kəsb edir. Bundan başqa, həmin məkan dinamik obrazın (Xudayar bəyin) xarakteri ilə bağlıdır. Belə ki, uydurma yer adlarının əks olunduğu əsərlərdə baş verən hadisələr, əsasən, obrazların səciyyəvi cəhətlərini, dünyagörüşünü ifadə edə bilər. Yazıçı təxəyyülünün məhsulu olan uydurma toponimlər əsərdəki müsbət və ya mənfəi surətlərin cəmiyyətdəki rolu, xarakterinin əsas xüsusiyyətləri haqqında məlumat verə bilər. Emosionallıq və ekspressivlik yaratma keyfiyyətinə malik olan uydurma toponimlər yaratmaq bədii əsər müəlliflərindən yüksək sənətkarlıq tələb edir. Adil Bağirov bu cəhətdən Cəlil Məmmədquluzadəni yüksək qiymətləndirir.

Adil Bağirov Cəlil Məmmədquluzadənin qələminə məxsus olan “Qıraxdın” adına da diqqət edir. Bu, el arasında işlənən söz olub konkret oykonimi ifadə etmir, dinə əməl etməyən adamların yaşadığı yerin adını bildirir. Lakin Mirzə Cəlilin əsərindəki “Çaylaq” adı realdır və indi də Babək rayonunun Nehrəm kəndində məhəllə və meydan adı kimi tanınır. Adil Bağirov Cəlil Məmmədquluzadənin “Danabaş” kəndinin əhvalatları əsərində onomastik vahidlərdən bəhs edərkən “Heydər xan körpüsü”, “Kərbəlayı Cəfər karvansarası” adlarından da danışır və maraqlı tarixi məlumatlar verir.

Alimin elmi yaradıcılığında “İslam Səfərlinin yaradıcılığında onomastik vahidlərin üslubi imkanları” adlı əsərində də poetik onomastika faktlarının təhlilinə yer verilmişdir. O, İslam Səfərli haqqındakı fikirlərində şairin onomastik vahidlərdən hansı məqsədlə istifadə etdiyini bildirir: “Müəllif onomastik vahidləri lirik düşüncəsinə uyğun seçmiş, bu adları bədii vasitə obyektinə çevirmiş və obrazlı düşüncə üçün zəmin yaratmışdır. O, onomastik vahidləri şeirə gətirməklə şerin xəlqiliyini, sadəliyini artırmış, tərənnüm obyektinə çevirdiyi ərazinin konkret ünvanını dəqiqləşdirmişdir” (3, s. 61). Bu baxımdan, tədqiqatçı alim İslam Səfərli yaradıcılığında alınmış çoxu tayfa, qəbilə, tirə adlarından yaranmış “Azərbaycan”, “Bakı”, “Abşeron”, “Qarabağ”, “Gəncə”, “Naxçıvan”, “Mingəçevir”, “Şuşa”, “Masallı”, “Bilgəh”, “Suraxanı”, “Mərəzə”, “Quba”, “Ordubad”, “Şahbuz”, “Şərur” kimi xüsusi adların poetik məziyyətini ortaya qoymuşdur. Bundan başqa, o, şairin dilindəki “Laçın”, “Qoşqar”,

“Kəpəz”, “Dəlidağ”, “Salvartı”, “Mil düzü”, “Muğan düzü” və s. kimi onlarla onomastik vahidin bədii leksikanı zənginləşdirdiyini faktlarla əsaslandırmışdır. Əsərdə İslam Səfərli yaradıcılığındakı maraqlı şeir nümunələrinə müraciət edilmişdir. Adil Bağirov elə nümunələr göstərmişdir ki, onların mətnində bir neçə onomastik vahidlə qarşılaşmaq mümkündür. Məsələn:

Bulaqların bir səmtədir axarı,
Salvartının xoş görünür baxarı,
Biçənəkdən at səyirdib yuxarı,
 Yalmanına yata-yata gəlmişəm,
 Mərcan gözlü **Batabata** gəlmişəm (3, s. 66).

Poetik onomastikada təsvir olunan onimlər real olduğu kimi mövzu ilə bağlı şairlərin yaratdığı onimlər də təsvir olunur. İslam Səfərlinin də yaradıcılığındakı onimlər də real həyatdan götürülmüşdür.

Adil Bağirov İslam Səfərlinin poetik dilindəki dəniz, göl, çay, şalalə, bulaq adlarına, bir sıra ktematonimlərə də müraciət etmiş, onları poetik onomastika baxımından incələmişdir.

Bədii onomastikanın elmi-nəzəri təhlili baxımından Adil Bağirovun “Məmməd Arazın əsərlərində onomastik vahidlər” adlı əsərinin özünəməxsus rolu vardır. Alim Məmməd Arazın əsərlərində onomastik vahidlərin sistem təşkil etdiyini göstərərək yazır: “O, əsərlərində hər bir xüsusi adın üslubi imkanlarından sənətkarlıqla istifadə edərək müraciət etdiyi onomastik vahidi şerin tərkib hissəsinə daxil edir, onu bədii materiala çevirir, əsərinin xəlqiliyini, sadəliyini, dilinin zənginliyini artırır” (4, s. 70). Bu anlamda, Adil Bağirov Azərbaycanın yer-yurd adlarının Məmməd Arazın dilindəki tərənnümünün üslub keyfiyyətlərini vurğulayır. O, şairin şeirlərinin mətnindəki Şahdağ, Təbriz, Şuşa, Bağdad, Madrid, Yalta, Almaniya, Vyetnam, Kuba, Afrika və s. kimi çox sayda yaşayış məntəqə adlarını göstərərək şairin işlətdiyi toponimlərin coğrafi baxımdan zənginliyini əsaslandırır və bu adların əsərlərin məzmun və ideyasına bağlılığını göstərir. Bundan başqa, o, şairin dilindəki yol və körpü adlarına toxunaraq Xudafərin dromoniminə diqqət edir:

Qoca Xudafərin qulağı səsdə,
 Kim ucan tağına dayaq düzəldər? (4, s. 76).

Adil Bağirovun onomastik araşdırmaları Məmməd Arazın dilində oronim, hidronim, zoonim, fitonim və kosmonimlərin əhatəli şəkildə işləndiyini sübut edir. Məlum olur ki, poetik dildə hadisələrin cərəyan etdiyi məkanların adı təsadüfən çəkilmir, onlar işləkliyinə görə aktiv toponimlərdir və real həyatdakı məkanlardır.

Adil Bağirovun “Bədii əsərlərdə onomastik layın poetik imkanları” adlı əsəri linqvistik baxımdan daha maraqlı və orijinaldır. Burada Naxçıvan ədəbi mühitinə aid olan şairlərin dilindəki poetik onomastika örnəkləri təqdim edilir. Müəllif mövzunun aktuallığını aşağıdakı kimi əsaslandırır: “Bədii ədəbiyyatın bütün sahələri onomastikanın hər bir bölməsi üçün geniş tədqiqat obyektidir. Bu baxımdan, poeziyada işlənən onomastik vahidləri araşdırıb üzə çıxarmaq, yaratdığı üslubi imkanları hərtərəfli şəkildə tədqiq etmək çox vacib məsələdir” (1, s. 78). Əsərdə Adil Bağirov öncə Vaqif Məmmədovun yaradıcılığına müraciət edir. Şairin Sədərək toponimi haqqındakı şerinin onomastik xüsusiyyətlərini göstərir:

Üç dərənin arasında salınıb,
 Buna görə adlanıbdır “se dərə...”
 Deyirlər ki, zaman keçib dolanıb,
 Söz dəyişib, dönüb olub “Sədərək” (1, s. 79).

Maraqlıdır ki, Adil Bağirov elmi məlumatların bədiiləşdirilməsi prosesində sözügedən toponim haqqında bütün variantları qeyd edir ki, onlardan biri toponimlə bağlı “sel gərək” ifadəsidir. Adil Bbağirov Vaqif Məmmədovun bu versiyaya münasibətini bildirmək üçün aşağıdakı nümunəni qeyd edir:

Bir ehtimal bağqa fikir, söz açıb,
 Kəndin adı güya olub “Sel gərək”.
 Susuzluqdan yanıb-yanıb iz açıb,
 Qışqırıblar: bizə yağış, göl gərək (1, s. 79).

Etimoloji məlumatlara görə, “Sədərək” toponimi haqqındakı fikirlərin biri onun fars mənşəli,

dilimizdə “yüz rəng” anlamı verən ifadə ilə bağlıdır. Torpağın əsl yaddaş örnəklərindən olan bu qədim yer adı haqqında bu mülahizə də əsərdə öz əksini tapır:

Son ehtimal həqiqətə yaxındır,
Bu kənd güya “Yüz rəngli” bir şəhərmiş.
“Sədrəng” kimi məşhurlaşan Sədərək
Deyirlər ki, Şərurda al səhərmiş (1, s. 80).

Şerin məzmunundakı yer adlarından başqa, Adil Bağırov şairin yaradıcılığında Qız-gəlin çuxuru, Qaranquş yaylağı, Nuh çuxuru, Qapıcıq, Nəbi yurdu, Dəli çeşmə, Şırrançay, Sakkarsu, Çürüklü, Yeddi çöşmə, Dava daşı kimi onomastika örnəklərini göstərərək həm də tarixçi alim Vaqif Məmmədovun qədim adları da unutmadığını qeyd edir: “O, Gəmiqaya dedikdə, Azərbaycan tarixinin Dəmir və Tunc dövrünə aid maddi mədəniyyət nümunələrini qoruyub saxlayan, qayaüstü yazıları ilə əski zamanlardan xəbər verən yurd yerini nəzərdə tutur, “dünya tufanı” və Nuh peyğəmbərlə bağlı baş vermiş məsələləri yada salır” (1, s. 80).

Adil Bağırov “Bədii əsərlərdə onomastik layın poetik imkanları” adlı əsərində onomastikanın xüsusi qolu olan toponimləri sıra ilə öyrənmişdir. Bu, təbiidir, çünki “...toponimlərin genetik və etnolinqvistik təhlili göstərir ki, müxtəlif dövrlərdə coğrafi obyektlərin adlandırılmasında müəyyən meyllər olmuşdur. Belə ki, yaşayış məskənləri və başqa yer adları müəyyən dövrdə ancaq hər hansı bir şəxsin adını daşımışdır. Başqa bir dövrdə bu adlandırma tayfa və qəbilələrin adı əsasında formalaşmışdır. Beləliklə yer adları şəxs, tayfa, qəbilə, heyvan, bitki, səma cisimləri, su obyektlərinin və s. adını daşımaqla ortaya çıxarılmışdır” (6, s. 186).

“Bədii əsərlərdə onomastik layın poetik imkanları” əsərində Əbülfəz Muxtaroglunun yaradıcılığına da müraciət edilmişdir. Adil Bağırovun araşdırmalarından məlum olur ki, şairin əsərləri poetik onomastika faktları ilə diqqəti çəkən qaynaqlardandır. O, Əbülfəz Muxtaroglunun dörd ədəd yer-yurd adının iştirak etdiyi aşağıdakı şerini nəzərə çatdırır:

Salvartıdan Əlidaşı görünür,
Üçtəpələr çən-dumana bürünür.
Qəvi düşməni Yazı səmtə sürünür,
Eylə bir Ağ atlı məni, ay Allah!
Bu dağlar ağılatdı məni, ay Allah! (1, s. 81).

Adil Bağırov adı çəkilən məkanların Zəngəzur qəzasında yerləşdiyini göstərir. Alim Zəngəzur haqqındakı tarixi hadisələri də oxucunun yadına salır. “Ə. Muxtaroglunun “Naxçıvan”, “Şahbuzum”, “Batabat”, “Batabat yaylağında” “batabat meşəsində”, “salvartıda”. “Gəmiqaya”, “Plov təpə” əsərlərindəki Şahbulaq, Çınqıllı, Zorbulaq kimi məşhur su obyektlərini, Salvartı, üçqardaş dağı, Nəbi oylağı, Fərhad qalası. Qırxlar piri, Biçənək müşəsi, Plov təpə kimi dağ və orman adlarını tərənnüm hədəfinə çevirmişdir” (1, s. 82).

Adil Bağırov şair Xanəli Kərimlinin yaradıcılığında adların işlənmə məqamlarına da toxunmuş, bununla da belə bir gerçəkliyi təsdiq etmişdir ki, “... nəsillər dəyişir, müxtəlif dilli etnoslar gəlib-gedirlər, toponimlər isə yerində durub müşahidə aparır, gələnləri qəbul edir, gedənləri yola salır, ancaq ona ilk dəfə verilən adı özü ilə yaşadır. Azərbaycan toponimləri də bu torpağın qədim tərcümeyi-halını bizə çatdırır” (5, s. 25). X.Kərimlinin dilindəki Dərbənd, Borçalı, Zəngəzur, Göyçə, Ağrıdağ, Toğluqaya, Savalan və s. adlar tədqiqə cəlb olunur və bəzi poetik əsərlərdən örnək verilir:

Anam Təbriz inqilablar beşiyi,
Bir səngərdir hər bir evi, eşiyi.
Səhənd dağı Təbrizimin keşiyi.
Vurulmuşam, Savalan,
Əhsən sən bu halına, Savalan! (1, 83).

Adil Bağırov Muxtar Qasımzadənin coğrafi obyekt adlarından məharətlə istifadə etdiyini göstərir: “M.Qasımzadənin şeirləri daha çox konkret ərazidə təsvir edilir, yer-yurd adları olduğu kimi adlandırılır. Odur ki, Naxçıvanın tarixi yer adları onun şeirlərində daha xarakterik şəkildədir. O, tarixi əhəmiyyəti olan toponimləri simvollaşdıraraq tarixiliklə müasirliyin üzvi vəhdətini yaradır” (1, s. 84). Adil Bağırov Muxtar Qasımzadənin dilindəki əlildən çox onomastik vahidi sistemli şəkildə öyrənir

və səciyyəvi poetik örnəklərdən nümunələr verir:

Cığır açıb daş oydular,
Yurdlarını qura-qura.
Ora-bura ad qoydular:
Ayıboğan, Çadır daşı,
Nəsir daşı, Xıdır daşı,
Palantökən, Oaranqucaq,
Tülək, Göydağ,
Qarıcığın gen sinəsi
Ad qazandı: “Gəmiqaya”.
Nuh babamın məskənitək
Məşəl kimi
Alovlandı Gəmiqaya (1, s. 85).

Adil Bağirov M.Qasımzadənin adlara münasibətini dəqiqliklə göstərir: “Şair bu adları sadəcə sadalamamış, bu adları dilə gətirməklə Azərbaycan xalqının tarixi məqamlarını, tale yüklü məsələlərini yada salmış, tarixin sirlərini özündə saxlayan hər bir abidənin maddi-mənəvi əhəmiyyətini, yerləşdiyi ünvanı göstərməyə çalışmışdır” (1, s. 85).

Nəticə

Adil Bağirov araşdırmaları ilə şairlərin bədii üslubda toponimlərin müxtəlif variantlarından istifadə etdiyini təsdiqləyir, əsərlərdəki hadisələrin baş verdiyi qeyri-dəqiq və ya dəqiq məkan adlarının üslub keyfiyyətinə malik olduğunu qeyd edir. Poetik əsərlərdən hər hansı bir onomastik vahidin yaranma tarixini də müəyyənləşdirmək olur. Poetik onomastika örnəkləri müxtəlif tarixi dövrlərdə xalqımızın milli təfəkkürü, mədəniyyəti, dünya və cəmiyyətə münasibəti haqqında təsəvvür yaratmaqda da faydalıdır.

Beləliklə, Adil Bağirov yuxarıda qeyd edilən əsərləri ilə Azərbaycanın poetik onomastikasına maraqlı elmi faktlar verərək onun zənginləşməsində özünəxas rol oynamışdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Bağirov A. Bədii əsərlərdə onomastik layın poetik imkanları. Onomalogiya problemləri, II c. Bakı, Elm və təhsil, 2012, s. 77-87.
2. Bağirov A. Cəlil Məmmədquluzadənin “Danabaş kəndinin əhvalatları” əsərində onomastik vahidlər. Onomalogiya problemləri, II c. Bakı, Elm və təhsil, 2012, s. 52-61.
3. Bağirov A. İslam Səfərlinin yaradıcılığında onomastik vahidlərin üslubi imkanları. Onomalogiya problemləri, II c. Bakı, Elm və təhsil, 2012, s. 61-70.
4. Bağirov A. Məmməd Arazın əsərlərində onomastik vahidlər. Onomalogiya problemləri, II c. Bakı, Elm və təhsil, 2012, s. 70-77.
5. Наси́ев Т.И., Вәли́ев К.Н. Азәрба́йжан әдәби дили тарихи. Bakı: Maarif, 1983, 186 s.
6. Qurbanov A. Azərbaycan onomalogiyasının əsasları. II cild. Bakı, AMEA, 2019. 432 s.
7. Никонов В.А. География названий млечного пути. Ономастика Востока, Москва: Наука, 1980, с. 242-261.
8. Жучкевич В. А. Общая топонимика, Минск, 1968, 227 с.

*Naxçıvan Dövlət Universiteti
E-mail: asgerovaganira@gmail.com

Ganira Askerova

ACTIVITY OF NAKHCHIVAN LINGUISTS IN THE FIELD OF POETIC ONOMASTICS

The systematic and consistent study of onomastic units that attract attention with their colorful and interesting linguistic features on the territory of Nakhchivan is of great scientific importance in enriching Azerbaijani and Turkish onomology and lays the foundation for determining a number of patterns of Onomastic vocabulary.

The article examines the activities of the late Doctor of Philology Adil Bagirov in the field of poetic onomastics. In general, works of art are the main source for the study of onyms. In the work "Problems of Onomology", the author analyzed the onyms used in the works of Nakhchivan poets and writers, and made a contribution to the field of poetic onomastics. The study involved the names used in of "The History of the village of Danabash" by Jalil Mammadkulizade, in the works of Islam Safarli, Mammad Araz, Vagif Mammadov, Abulfaz Mukhtaroglu. In these studies, anthroponyms, toponyms, hydronyms and other onyms of Azerbaijan and other countries were also studied.

The article clarifies the synonyms associated with Nakhchivan. It is determined that onomastic units in the works of Islam Safarli, Vagif Mammadov and Abulfaz Mukhtaroglu are real onyms, Adil Bagirov shows that the author chose each onym from life, turned the historical and real toponyms used into artistic material, and increased the impact of the poem. The toponym "Danabash" in "The History of the village of Danabash" by J. Mammadguluzade is a toponym created by the writer in accordance with the theme of the work.

Adil Bagirov established that Nakhchivan poets skillfully used the subtleties of poetry, used the stylistic possibilities of our language, enriched the onomastic poetry project with the names of various countries, regions, cities, villages, mountains, valleys, plateaus, etc.

The oronyms and hydronyms mentioned in the poem, such as Kapychik, Nabiyurdu, Sakkarsu, Dalicheshme, Soyugbulag, Davadashi, Nazaga, Yeddicheshme, Shyrranchai, Churuklu, found in the works of Vagif Mammadov, are spiritual passports of our historical memory, verbal monuments of the first layers of our language. Each of these monuments has its own structure, method of formation, semantic meaning and origin. Adil Bagirov touches on the etymology of these onomastic units. Adil Bagirov contributed to the Azerbaijani poetic onomastics.

Keywords: *Adil Bagirov, toponyms of Nakhchivan, hydronyms, Islam Safarli, Vagif Mammadov, work "Problems of onomology".*

Ганира Аскерова

ИССЛЕДОВАНИЯ АДИЛЯ БАГИРОВА В ОБЛАСТИ ПОЭТИЧЕСКОЙ ОНОМАСТИКИ

Систематическое и последовательное изучение ономастических единиц, привлекающих внимание своими красочными и интересными языковыми особенностями на территории Нахчывана, имеет большое научное значение в обогащении общеазербайджанской, общетурецкой ономологии и закладывает основу для определения ряда закономерностей Ономастическая лексика.

В статье рассматривается деятельность покойного доктора филологических наук Адила Багирова в области поэтической ономастики. Вообще произведения искусства являются основным источником при изучении онимов. В работе "Проблемы ономологии" автор проанализировал онимы, используемые в творчестве нахчыванских поэтов и писателей, и внес вклад в область поэтической ономастики. В исследовании были задействованы онимы,

AXTARIŞLAR • RESEARCHES • ПОИСКИ

использованные в произведениях “Истории села Данабаш” Джалила Мамедкулизаде, в произведениях Ислама Сафарли, Маммада Араза, Вагифа Маммадова, Абульфазы Мухтароглу. В этих исследованиях также были исследованы антропонимы, топонимы, гидронимы и другие онимы Азербайджана и других стран.

В статье уточняются онимы, связанные с Нахчываном. Определено, что ономастические единицы в произведениях Ислама Сафарли, Вагифа Маммадова и Абульфазы Мухтароглу являются реальными онимами, Адиль Багиров показывает, что автор выбирал каждый оним из жизни, превращал использованные исторические и реальные топонимы в художественный материал, и увеличил воздействие стихотворения. Топоним “Данабаш” в “Истории села Данабаш” Дж. Маммадгулузаде является топонимом, созданным писателем в соответствии с темой произведения.

Адиль Багиров установил, что нахчыванские поэты умело использовали тонкости поэзии, использовали стилистические возможности нашего языка, обогащали ономастический проект поэзии названиями различных стран, регионов, городов, сел, гор, долин, плато и т.д.

Упомянутые в поэме оронимы и гидронимы, такие как Капычик, Набиюрду, Саккарсу, Даличешме, Союгбулаг, Давадаши, Назага, Еддичешме, Шырранчай, Чюруклю, встречающиеся в произведениях Вагифа Маммадова, являются духовными паспортами нашей исторической памяти, словесными памятниками первых слоев нашего языка. Каждый из этих памятников имеет свое строение, способ формирования, смысловое значение и происхождение. Адиль Багиров затрагивает этимологию этих ономастических единиц. Адиль Багиров внес свой вклад в Азербайджанскую поэтическую ономастику.

Ключевые слова: Адиль Багиров, топонимы Нахчывана, гидронимы, Ислам Сафарли, Вагиф Маммадов, работа “Проблемы ономологии”.

Filologiya üelmləri doktoru Akif İmanlı tərəfindən təqdim edilmişdir

İlk daxilolma tarixi: 28.01.2025

Son daxilolma tarixi: 15.02.2025